

budoucí slávy, která se v nás zjeví“ (Řím. 8,18). Zato slávy lidské a časné se zdál jejich život dosti hoden. Proto i Židé, kteří zabili Krista (ačkoli Nový Zákon odhaloval, co bylo zahaleno v Starém, že totiž jediný a pravý Bůh nemá být uctíván pro dobrodiní pozemská a časná, která udílí božská prozřetelnost dobrým i zlým bez rozdílu, nýbrž pro život věčný a pro nepomíjící dary a pro podíl v té nebeské obci), byli zcela spravedlivě obětováni jejich slávě; a tak Římané, kteří hledali a našli pozemskou slávu pomocí ctností, ať už jakýchkoliv, přemohli ty, kteří dárcé pravé slávy a věčné obce svými velikými nečestmi zabili a zavrhli.

19. Čím se navzájem liší slávychtivost a panstvichtivost.

Je jistě rozdíl mezi touhou po lidské slávě a touhou po vládě. Sice člověk, libující si přílišně v lidské slávě, má jen krůček k tomu, aby toužil horoucně také po vládě; ale kdo dychtí po skutečné slávě, třebas jen lidské, přičiňuje se, aby se neznělžil lidem, kteří dobře usuzují. Jsou totiž četné povahové přednosti, které dobře posuzuje leckdos, ačkoliv je hned tak někdo nemá; pomocí těchto povahových předností usilují o slávu a moc i vládu ti, o kterých praví Sallustius: „Ale ten první o ni usiluje pravou cestou“ (Cat. 11,1). Kdokoli však touží po vládě a panství, nemaje tížádnosti, ve které by se bál znelžbit se lidem správného úsudku, ten hledí obyčejně dojíti vytouženého cíle také pomocí nepochybných zločinů. Kdo tedy touží po slávě, buďto o ni usiluje pravou cestou nebo se za ní jistě žene pomocí lstí a úskoků, chtěje se zdát dobrým a nejsa jím. A proto u člověka ctnostného je velkou ctností, pohrdá-li slávou, protože jeho pohrdání se děje před tváří Boží, ale soudu lidskému se nezjevuje. Ať udělá před lidskýma očima cokoliv, čím by se projevilo jeho opovržení slávou, může se myslit, že to činí pro větší pochvalu, t. j. pro větší slávu; pak nemůže smyslům podezřívajících ničím dokázat, že je tomu jinak, než se oni domýšlejí. Ale kdo pohrdá pochvalným úsudkem, pohrdá také nerozvážným podezřením; při tom však, je-li skutečně dobrý, nepohrdá spásou podezřívajících. Ten totiž, kdo z Ducha Božího ctnosti má, je spravedlivý do té míry, že dokonce miluje i nepřátele, a miluje je tak, že si přeje polepšení svých nenávistníků a utraťů a chce z nich mítí druhy – nikoli v pozemské vlasti, ale v nebeské; zato u svých obdivovatelů sice málo cení jejich chválu, nepodceňuje však předmětu jejich záliby, a nechce je rozčarovat při jejich chvále, aby je nezklamal v jejich zálibě. Proto se horlivě přičiňuje, aby byl raději chválen ten, od něhož má člověk vše, co se na něm právem chválí.

Zato kdo slávou pohrdá a při tom dychtí po panování, překonává svou nečestnou ukrutností nebo rozmařilostí i zvířata. Takoví byli někteří Římané. Jakmile se totiž přestali starat o svoji vážnost, nezbavili se ještě panstvichtivosti. Historie ukazuje, že takových bylo mnoho; ale nejvyššího stupně a takofka jakéhosi vrcholu této nečesti dospěl teprve císař Nero. Jeho změkčilost byla tak veliká, že se pokládalo za nemožné obávat se od něho nějakého mužného kroku; a tak veliká byla jeho ukrutnost, že nebylo možno věřit u něho v nějakou změkčilost – nebýt toho, že se o ní vědělo. Avšak i takovým lidem se dostává panovnické moci jedině prozřetelností nejvyššího Boha, kdykoliv nahlédne, že lidstvo si takových pánů zaslouží. O tom máme jasný božský výrok ve slovech Boží moudrosti: „Skrze mne kralují králové a skrze mne ovládají zemi tyranové“ (Přís. 8,15). Ovšem slovo „tyranové“ zde neznámá špatná a nešlechtné samovládce, nýbrž je to starý název pro mocnáře. Proto praví Vergilius (Aen. VII. 260):

Bude to úmluvy půl, když tyranu pravici stisknu.

Proto na jiném místě je psáno o Bohu velmi jasně: „Že nechává kralovat člověka pokryteckého pro zkaženost lidu“ (Job 34,30). Vyložil jsem sice dostatečně, jak jsem jen mohl, proč Bůh jediný, pravý a spravedlivý dopomohl Římanům – dobrým podle jakéhosi měřítká pozemské obce – k dosažení tak veliké a slavné říše. Ale může tu být i jiná příčina, skrytější, známá více Bohu než nám, hledící k tomu, co si lidstvo zasloužilo. Avšak všem skutečně zbožným duším je známo, že bez pravé zbožnosti, t. j. bez pravého uctívání pravého Boha nemůže mít nikdo pravou ctnost a že není pravou ctností, slouží-li lidské slávě; že však ti, kteří nejsou příslušníky věčné obce (která se v našich svatých Písmech nazývá Boží obcí), dávají pozemské obci větší užitek, mají-li ctnost alespoň tuto, než nemají-li ani jí. Jestliže však lidé, obdaření pravou zbožností a dobře žijící, dovedou spravovati národy, tu není pro lidskou společnost většího štěstí, než mají-li z Boží milosti moc oni.

Takoví lidé, ať mají v tomto životě ctnosti sebe větší, přičítají je vřadně milosti od Boha, protože jim je dal pro jejich chtění, víru a prosby; zároveň chápou, jak mnoho jim schází do úplné spravedlnosti, jaká jest ve společnosti těch svatých andělů, k níž se usilují připodobniti. Naproti tomu, ať se sebe víc vychvaluje a rozhláší ctnost, sloužící lidské slávě bez pravé zbožnosti, nelze ji vůbec srovnávati ani s nepatrnými začátky světců, jejichž naděje spočívá v milosti a milosrdenství pravého Boha.

Filosofové, kteří korunu lidského dobra spatřují v samé ctnosti, rádi zahnbují některé filosofy, kteří ctnosti sice chválí, ale hodnotí je podle tělesné rozkoše, majíce tuto za žádoucí pro ni samu, kdežto ctnosti jen pro ni. A ti první rádi svými slovy takofka malují obraz, znázorňující, kterak Rozkoš trůní na jakémsi královském stolci jako nějaká zhýčkaná panovnice a jí jsou k ruce Ctnosti jako služky, pozorující každý její pokyn, aby plnily její rozkazy; ona poroučí Rozumnosti bedlivě pátrati, jak by mohla rozkoš kralovati a nevzít úhony; Spravedlnosti káže, aby prokázala všechna možná dobrodiní za účelem získání přátelských vztahů nezbytných pro tělesné příjemnosti, a aby nikomu nečinila bezpráví, sice že by Rozkoš pro porušení zákonů nemohla bezstarostně žít; Statečnosti prikazuje, aby v případě tělesné bolesti, nenutící ještě k sebevraždě, udržovala svoji paní, t. j. Rozkoš, statečně v duševním soustředění, aby vzpomínkou na dřívější požitky mírnila ostny přítomné bolesti; Uměřenosti rozkazuje, aby přijímala pokrmů, třeba lahodných jen tolik, aby nestřídmostí nějak neutrpělo zdraví a aby se těžce neublížilo rozkoši, která podle epikurejců záleží především také v tělesném zdraví. Takto Ctnosti s celou svou důstojností a slávou budou sloužit Rozkoši jako nějaké panovačné a nepočestné ženštině.

Nad tento obraz prý není nic hanebnějšího a odpornějšího nebo nesnesitelnějšího pro oko dobrých lidí; a mají pravdu. Myslím však, že náležitě vznešenosti by neměl sdostatek ani obraz, na němž bychom si představili, jak ctnosti slouží lidské slávě. Ačkoliv totiž sama sláva není zhýčkanou ženštinou, je nadutá a je v ní mnoho prázdnoty. Proto jí nemohou důstojně sloužit ctnosti se svou jakousi plností a pevností, tak aby každé opatření rozumnosti, všechno rozdělení spravedlnosti, všechno snášení statečnosti a všechno měření uměřenosti směřovalo výhradně k získání lidské obliby a nicotné slávy. A této úhony nemohou zniknout ani lidé, kteří sice pohrdají cizím úsudkem, jako kdyby opovrhovali slávou, ale sami sobě se zdají moudřími a sami sobě se líbí. Vždyť jejich ctnost, ačli vůbec jakou mají, podléhá jaksí lidské chvále jiným způsobem; neboť i ten, kdo se sobě líbí, je člověk. Kdo však věří a doufá v pravé zbožnosti v Boha, jež miluje, obrací pozornost spíše k tomu, co se mu na vlastní osobě nelíbí, nežli k tomu (je-li v něm něco takového), co se líbí ani ne tak jemu, jako Pravdě; a to, čím se již může líbit, přičítá výhradně milosrdenství toho, komu se znelíbit bojí, vzdáváje mu díky za vyléčení jedné vad a vysílaje k němu modlitby za vyléčení druhých.

Za těchto okolností nepřičítejme moc dávat království i vládu nikomu jinému nežli pravému Bohu, jenž dává blaženost v nebeském království pouze zbožným, ale království pozemské i zbožným i bezbožným, jak se mu líbí – a nic se mu nelíbí neprávem. Uvedli jsme sice ledacos, co nám podle své vůle zjevil; ale je na nás příliš a značně přesahuje naše lidské síly, zkoumati věci skryté a přesným rozbořem posuzovati, jak si kdo království zasloužil.

Tedy ten jediný pravý Bůh, který lidstvo nenechává bez své rady a pomoci, dal Římanům říši, kdy chtěl a jak velikou chtěl; dal jí také Assyřanům, ba i Peršanům, kteří uctívají pouze dva bohy, jednoho dobrého, druhého zlého, jak psáno v jejich knihách; a mohu pomlčet o národě hebrejském, o kterém jsem myslím pověděl dosti, kterak ctil pouze jediného Boha a kdy vládl. Tedy ten, který dal Peršanům úrodu bez kultu bohyně Segetie, který jim dal i jiné dary země bez uctívání tolika bohů (které Římané jednotlivě přidělili jednotlivým věcem, někdy i více bohů věci jediné), ten jim dal i království bez uctívání bůžků, jejichž kultu Římané podle své víry za svoji vládu vděčili. Podobně učinil i jednotlivcům: Mariovi stejně jako Gaiovi Caesarovi, Augustovi zrovna tak jako Neronovi, Vespasiánovi otci i synu, nejlaskavějším to císařům, jinak než ukrutníku Domitianovi; a abych nemusel probírat všechny jednotlivce, křesťanu Konstantinovi právě tak jako odpadlíku Juliánovi. Ten, dychtěl po vládě, dal se přes svoje mimořádné nadání svěsti rouhavou a proklatou všetečností; jejím jalovým věštébám byl oddán, když jsa si jist vítězstvím, dal zapálit lodi, které dovážely nutné potraviny; potom, žena se s horlivostí do velikých a troufalých podniků, zaplatil záhy svoji nerozvážnost životem a zanechal hladové vojsko v nepřátelských končinách, takže nebylo vyváznutí jinak, nežli že se pohne hranicemi římské říše – proti slavné předpovědi Terminově, o níž jsme mluvili v předchozí knize (kap. 29). Ustoupil totiž bůh Terminus nutnosti, ač dříve neustoupil Jovovi.

To všechno arci řídí a spravuje jediný a pravý Bůh, jak se mu líbí; a činí-li tak z příčin skrytých, jsou proto nespravedlivé?

Tak i ta doba válek: jednou je kratší, jednou delší, jak už podle svého rozhodnutí a spravedlivého plánu i milosrdenství lidstvo buďto trestá

stvoření, spojili se s tím, kým byli stvoření, láskou, se kterou byli stvoření; a od společnosti druhých byli tito odděleni tím, že tito v téže dobré vůli setrvali, druzí se změnili odvratem od ní, totiž špatnou vůlí právě proto, že se od dobré odvrátili; od ní by se byli jistě neodvrátili, kdyby byli nechtěli. Pakli však dobří andělé byli původně bez dobré vůle a způsobili jí v sobě bez Božího působení sami: pak se stali sami ze sebe lepšími než od něho. A to je vyloučeno. Vždyť jací byli bez dobré vůle, ne-li zlí? Nebo nebyli-li zlí proto, že v nich nebylo ani zlé vůle (neboť se neodvrátili od té, kterou ještě nezačli mít): jistě nebyli ještě takoví a tak dobří, jakými začli býti s dobrou vůlí. Leč jestliže nemohli sami sebe učinit lepšími, než je učinil ten, nad něhož nikdo nic nečiní lépe: pak by skutečně ani dobrou vůli, jíž by se stali lepšími, nemohli mít jinak než působením a přispěním Stvořitele. A jestliže jejich dobrá vůle způsobila to, že se nepřiklonili sami k sobě, kteří byli méně, ale k tomu, jenž v nejvyšším stupni jest, a že díky spojení s ním byli více, a že díky účasti na něm žili moudře a blaženě: neplyne z toho nic jiného, nežli že i sebelepší vůle by byla zůstala s pouhou touhou bezmocná, kdyby ji byl ten, který byl stvořil z ničeho dobrou přirozenost, schopnou ho poznati, neučinil lepší, sám od sebe ji naplňuje, když ji byl dříve vnukáním učinil dychtivější.

Vždyť zaslouží rozboru i toto: jestliže dobří andělé v sobě způsobili dobrou vůli sami, učinili to nějakou vůlí nebo žádnou? Jestliže žádnou, jistě to ani neučinili. Pakli nějakou, zlou nebo dobrou? Jestliže zlou, jak mohla být zlá vůle tvůrkyní vůle dobré? Pakliže dobrou, tedy ji už měli. A kdo tu způsobil, ne-li ten, který je stvořil s dobrou vůlí, t. j. s čistou láskou, jež by je s ním pojila, současně jim tvoře přirozenost a udíleje milost? Proto je dlužno věřiti, že svatí andělé nikdy nebyli bez dobré vůle, t. j. bez lásky k Bohu.

Zato ti, kteří sice byli stvořeni jako dobří, ale přece jsou zlí (svou vlastní zlou vůlí, kterou dobrá přirozenost nezpůsobila, leda když dobrovolně odpadla od dobra, takže příčinou zla není dobro, nýbrž odpad od dobra), ti buďto obdrželi menší milost božské lásky nežli ti, kteří v ní vytrvali, anebo, byli-li obojí stvořeni stejně dobrými, tu zatím co tito zlou vůlí klesli, tu druzí, došedše větší pomoci, dosáhli té plnosti blaženství, v níž by měli naprostou jistotu, že nikdy neklesnou – jak jsme už řekli také v předešlé knize (kap. 13).

Musíme tedy vyznati s náležitou chválou Stvořitele, že se netýká jenom svatých lidí, nýbrž že se dá říci i o svatých andělech, že „lásky Boží je v nich rozlita skrze Ducha svatého, který jim byl dán“ (Řím. 5,5); a že nepatří jen

lidem, ale především a obzvláště andělům to dobro, o němž je psáno: „Pro mne však je dobrem spojení s Bohem“ (Ž. 72,28). Ti, kterým je toto dobro společné, mají svaté společenství i s tím, s kým jsou spojeni, i sami vespolek, a jsou jedinou Boží obcí a zároveň jeho živou obětí i jeho živým chrámem. Jedna její část, jež má býti spojena s nesmrtelnými anděly, shromažďuje se ze smrtelných lidí, a nyní jednak ve smrtelnosti putuje po zemích, jednak v těch, kteří zemřeli, odpočívá v neznámých schránkách a sídlech duší; a vidím, že už musím vyložit, zrovna jako jsem vyložil o andělech, kterak vzešla z tvůrčí ruky téhož Boha. Lidské pokolení vzalo ovšem svůj počátek z jediného člověka, kterého Bůh stvořil nejdříve, jak zaručuje svaté Písmo, jež má právem úžasnou autoritu ve světě a ve všech národech, o kterých – vedle ostatních svých proroctví – předpovědělo skutečně božsky, že mu uvěří!

10. O domněnce těch, podle nichž lidské pokolení existovalo vždycky, stejně jako sám svět.

Nejšímejme si tedy dohadů lidí, kteří nevědí, co mluví o přírodě nebo o vzniku lidského pokolení! Neboť někteří se domnívají, že lidé byli vždycky, nejinak než sám svět. Proto praví i Apuleius při popisu tohoto druhu živých bytostí: „Jednotlivě smrtelní, ale všichni v celém druhu věční“ (De deo Socr. 8, 20). A namítne-li se jim, že jestliže lidské pokolení existovalo vždycky, jak mohou mluvit pravdu jejich dějiny? any vypravují, kdo kde co vynalé, kdo první zavedl svobodná umění a jiné vědy, nebo kdo první osídlil tu či onu krajinu a část země, a ten či onen ostrov: odpovědí, že v určitých časových rozmezích zničí potopy a požáry ne sice všecko, ale přemnoho na zemi, takže zbude nepatrně málo lidí, z jejichž potomstva se zase obnoví někdejší množství; a tak prý se stále vynalézá a zavádí to, co bylo těmi nesmírnými katastrofami přerušeno a vyhlazeno, jako by to bylo po prvé, ač se to spíše obnovuje; ostatně člověk prý naprosto nemůže vzít jinak, nežli z člověka. Leč oni říkají, co se domnívají, ne, co vědí.

11. Jak nepravdivé jsou dějiny, které přičítají minulým dobám mnoho tisíc let.

V omyl je uvádějí také některé prohané spisy, podle kterých prý dějiny časů trvají mnoho tisíc let, ačkoli ze svatých Písem si můžeme vypočítat, že od stvoření člověka uplynulo ještě necelých šest tisíc let.

Tedy abych nevěnoval příliš mnoho výkladů tomu, jak usvědčiti z nepravdy ty spisy, ve kterých se traduje mnohem více tisíciletí, a jak nemají

prazádnou váhu pro řešení této věci: ten dopis Alexandra Velikého jeho matce Olympiadě, obsahující vyprávění jednoho egyptského kněze, čerpané z písem, která jsou u nich pokládána za posvátná, ten mluví i o říších, které zná i řecká historie; mezi nimi je i království assyrské, které podle téhož Alexandrova listu trvalo déle než pět tisíc let; zato v dějinách řeckých zaujímá necelých tisíc tři sta let, počínaje právě vládou krále Bela, jehož klade na počátek téže říše i onen Egyptan; říše perská pak a makedonská až po Alexandra, k němuž mluvil, trvala podle něho více než osm tisíciletí, kdežto u Řeků nalézáme pro říši makedonskou, až do smrti Alexandrovny čtyři sta pětadesát let a pro perskou až do jejího zániku díky vítězství téhož Alexandra se počítá dvě stě třicet let. Jsou tedy tyto počty roků daleko menší než ony egyptské a nevyrovnaly by se jim, ani kdybychom je ztrojnásobili. Vypravuje se totiž, že Egyptané měli kdysi tak krátké roky, že se skládaly ze čtyř měsíců; proto plnějš a správnější rok, jaký nyní máme i my i oni, zahrnoval jejich někdejší tři roky. Ale jak jsem řekl, ani takto se řecké dějiny neshodují v udání doby s egyptskými. A proto je záhodno věřit spíše řeckým, které nepřevyšují pravdivý počet let, jak je obsažen v Písmech našich, skutečně svatých.

Konečně, jestliže tento list Alexandrův, všeobecně známý, odchyluje se v časových údajích značně od pravděpodobné skutečnosti: oč méně zaslouží víry ty spisy, plné vybájených jakoby starožitností, s kterými se chtěli vydati proti autoritě rozhlášených božských knih, předpovídajících, že jim celý svět uvěří, a jimž celý svět podle jejich předpovědi uvěřil! A tím, že se tak pravdivě naplňuje to, co předpověděly pro budoucnost, ukazují, že vyprávěly pravdivě i o minulosti.

12. O těch, kteří sice tento svět nepokládají za věčný, ale myslí, že se na konci určitých období vždycky zrodí a rozpadnou buďto nesčíslné světy anebo tento jediný.

Jiní zase, kteří tento svět nemají za věčný (ať už soudí, že neexistuje jenom tento, ale světy nesčíslné, nebo že je sice jediný, ale že v určitých časových obdobích nesčíslněkrát vzniká a zaniká) – ti musí uznat, že lidské pokolení nejdříve vzešlo bez lidského plození. Vždyť kdežto oni první tvrdí, že z potop a hromadných požárů, jež prý nezachvacují veskrze celý povrch zemský, vždycky zbude trochu lidí, aby se z nich obnovilo někdejší množství: nemohou si tuto mysliti, že při zániku světa zbude ve světě něco z lidí; naopak, zrovna jako se podle nich sám svět ze své hmoty

znovu rodí, tak prý v něm z jeho prvků vzchází lidské pokolení a potom z rodičů smrtelné plémě, a jinak jiní živočichové.

13. Co odpovědět těm, podle nichž počáteční stvoření člověka přišlo pozdě.

Když jsme řešili otázku stvoření světa, dali jsme odpověď těm, kteří nechtí věřit, že nebyl vždycky, ale že začal býti, jak otevřeně prohlašuje i Platon – ač podle některých prý smýšlel jinak, než mluvil; a tutéž odpověď bych dal i v otázce počátečního stvoření člověka těm, kdo se podobně pozastavují nad tím, proč člověk v nesčíslných a nekonečných dobách předtím stvořen nebyl a proč byl stvořen tak pozdě, že je to méně nežli šest tisíc let, co podle svatých Písem začal býti.

Jestliže jim vadí krátkost času, že totiž se jim zdá málo těch let od chvíle, co byl podle našich údajů člověk stvořen: ať uváží, že nic není dlouhé, co má nějaký konec, a že všechny omezené časové úseky, srovnáme-li je s neomezenou věčností, nemají se jevit nepatrnými, ale žádnými. A proto, kdyby se od stvoření člověka Bohem čítalo ne pět nebo šest tisíciletí, ale třeba šedesát tisíc nebo šestkrát sto tisíc let, nebo šedesát či šest set milionů nebo šest set miliard let, nebo kdyby se zase toto číslo tolikrát samo sebou znásobilo, takže bychom pro ně už neměli žádného jména: mohla by se stejně položit otázka, proč ho nestvořil dříve.

Neboť upuštění Boha od stvoření člověka ve zpětné věčnosti bez počátku je tak dlouhé, že kdybychom s ním srovnali sebevětší a sebenepojmenovatelnější časovou řadu, která je přece uzavřena i omezena určitou hranicí, nemohla by se zdát ani tak maličká, jako drobounká kapička ve srovnání s celým mořem, i s tak velikým, jako jest Oceán; z těchto dvou totiž jedno je sice pranepatrné a druhé nesrovnatelně veliké, ale to i ono je omezené; zato ona časová rozloha, která vychází od nějakého začátku a je nějakou mezí ukončena, ať se táhne v sebevětším rozsahu, ve srovnání s tou, jež počátku nemá, musí se pokládati za mizivě malou nebo ještě spíše za žádnou. Když totiž z ní od konce ubíráme třeba ty nejkratší okamžiky jeden po druhém, tu i počet tak veliký, že proň nemáme jména, klesá, a při zpětném postupu (asi jako kdybys ubíral člověku dny, počínaje tím, ve kterém nyní žije, až po ten, kdy se narodil) dospěje jednou to ubírání k počátku. Ale jestliže v rozměru, jež nepočíná od žádného bodu, ubíráme – neříkám jednotlivé kratičké okamžiky nebo i hodiny či dny či měsíce či roky, ale doby tak dlouhé jako je onen počet let, který ani sebe lepší počtáři už nedovedou pojmenovat a který přesto ubíráním ne-

patrných okamžiků se ztráví, a jestliže takové ohromné doby neodečteme jen jednou či dvakrát či častěji, ale odčítáme je neustále: co je to platno, čeho se docílilo, když se nikdy nedostaneme k počátku, jehož vůbec není?

Proto na co se nyní ptáme my po více než pěti tisíciletích, na totéž by se mohli stejně zvědavě ptáti i za šedesát miliard roků potomci, kdyby toto smrtelné lidstvo, nevědomé a křehké, vydrželo v rození a umírání tak dlouho. I ti, kteří byli stvořeni před námi za ranné doby lidstva, mohli nadhoditi tutéž otázku. Konečně i sám první člověk se mohl druhého dne nebo už toho dne, kdy byl stvořen, tázati, proč nebyl stvořen dříve; a kdyby byl stvořen kdykoli před tím, přece by tento spor o počátku časných bytostí nebyl proto jiný tehdy a jiný nyní nebo i napříště.

14. O koloběhu věků, po jejichž uzavření určitou hranicí se podle víry některých filosofů vesmír vždycky vrátí v tentýž řád a tentýž tvar.

Leč filosofové tohoto světa myslili, že ho nemohou nebo nesmějí řešit jinak, nežli s pomocí časového oběhu, ve kterém se podle jejich tvrzení v přírodě vždycky opakovalo a obnovovalo kroužení přicházejících a odcházejících staletí, a tak že tomu bude nadále bez ustání – ať už se ty cykly dějí ve světě trvajícím, nebo ať svět, v určitých obdobích vznikaje a zanikaje, přináší stále tytéž věci, jež jsou minulé i budoucí, jako by byly nové.

Z toho kolotoče naprosto nedovedou osvobodit nesmrtelnou duši, ani když si osvojí moudrost; neboť ona se takto bez ustání obrací za nepravou blažeností a bez ustání se vrací do skutečného neštěstí. Vždyť jak může býti skutečnou ta blaženost, při níž není nikdy víry v její věčnost, když duše o svém příštím neštěstí budto ve své neznalosti vpravdě neví, nebo v blaženosti se ho na neštěstí obává? Ale jestliže se už nikdy nemá do bídy vrátit a stoupá z ní k blaženosti, děje se tedy v čase něco nového, co časové hranice nemá. Proč tedy ne i svět? proč ne i člověk, ve světě stvořený? tak by se pomocí správné nauky vyhnul přímou cestou těm záhadným bludným kruhům, které vynašli bloudící a obluzující mudrci.

V Šalamounově knize, zvané Kazatel, se čte: „Co je to, co bylo? Totéž, co bude. Co je to, co se stalo? Totéž, co se stane; a není nic nového pod sluncem. A promluví-li kdo a řekne: ‚Hle, tohle je nové‘, – bylo to už za dob, jež byly před námi“ (1,9n). I tomuto místu chtějí někteří rozumět tak, jako by znamenalo ony cykly, stejně se vracející a všecko stejně obnovující. Ale pisatel to řekl buď o těch věcech, o nichž mluvil výše, t. j.

o pokoleních, jak jedno přichází, druhé zaniká, o drahách slunce, o toku vod – anebo jistě o bytostech všeho druhu, které vznikají a hynou. Byli totiž lidé před námi, jsou i za nás, budou i po nás; a podobně všecko živočišstvo i rostlinstvo. Dokonce i zrůdy, které se líhnou jako zvláštní, třebaže jsou navzájem různé a třebaže některé se prý vyskytly ojediněle, nicméně s toho hlediska, že druhově to jsou potvory a zrůdy, vždycky byly i budou; není to nic nového ani nevídaného, když se pod sluncem vylíhne zrůda.

Ostatně někteří si tato slova vykládali tak, že ten mudrc chtěl naznačiti, že v Božím předurčení už bylo stvořeno všecko a že proto není pod sluncem nic nového.

Avšak pravá víra vylučuje domněnku, že Šalamoun těmito slovy označoval ony cykly, ve kterých se podle tamtěch opakuje stále tentýž okruh časů i časných věcí – takže na př., jestliže v tomto věku učil v Athénách a ve škole, zvané Akademia, filosof Platon svoje žáky, stalo by se v oběhu nesčíslných staletí, ovšem v obdobích velice dlouhých, ale přece určitých, že by se opakoval tentýž Platon a tatáž obec i škola i tíž žáci, a potom po nesčíslných věcích poznovu. Je vyloučeno, pravím, abychom tomu věřili. Neboť „Kristus zemřel za naše hříchy jednou“; ale „vstav z mrtvých již neumírá, a smrt nad ním už nebude mítí moci“ (Řím. 6,9); i my po vzkříšení vždycky budeme s Pánem, jemuž nyní pravíme, jak nás učí svatý žalm: „Ty, Pane, zachováš nás a uchráníš nás před tímto plemenem, i na věky“ (11,8n). Myslím pak, že se na ně dobře hodí následující slova: „V kruhu budou chodit bezbožní“; ne že by se v domnělých cyklech měl jejich život navrátit, ale že je nyní taková jejich bludná cesta, t. j. falešná nauka.

15. O stvoření lidského pokolení v čase, které Bůh rozhodl bez nového úradku a beze změny vůle.

Leč jaký div, jestliže bloudíce v těchto okruzích, nenalézají ani vstupu ani východu? Vždyť nevědí ani to, odkud vzal počátek náš smrtelný rod, ani to, jaký jej čeká konec; nemohou totiž proniknout Boží vznešenosti, ve které zahájil časy od nějakého počátku, třebaže sám je věčný a bez počátku, a ve které člověka, jehož předtím nikdy byl nestvořil, stvořil v čase, – ne však na základě úradku nového a náhlého, ale nezměnitelného a věčného. Kdo by dovedl vyzpytovat a proniknout tuto nevyzpytatelnou a neproniknutelnou vznešenost, ve které Bůh neproměnnou vůlí stvořil

12. Že i strany urputně válčící a všichni nepokojní lidé touží dojítí konečného pokoje, k němuž je puzena každá přirozenost.

To se mnou totiž nahlédne každý, kdo si všimne sebe zběžněji lidských osudů a lidské přirozenosti: jako není nikoho, kdo by se nechtěl radovati, tak není nikoho, kdo by nechtěl mít pokoj. Vždyť i ti, kteří chtějí válku, nechtějí nic jiného než vítězství; touží tudíž skrze válku dojítí slavného míru. Neboť co jest vítězství jiného než podrobení odbojných? A jakmile se dosáhne toho, bude pokoj. Vedou se tedy války k vůli míru, i těmi, kteří se hledí velením a bojem vycvičit ve zdatné válečníky. Proto je jisto, že žádoucím koncem války jest mír. Každý člověk hledá totiž pokoje, i vede-li válku; nikdo však nehledá války, sjednává-li mír. Vždyť ani ti, kteří chtějí zmařit mír, ve kterém žijí, nemají mír v nenávisti, ale touží ho změnit po svém. Nechtějí tedy, aby mír nebyl, ale aby byl takový, jaký chtějí. Konečně i když se povstáním odtrhnou od ostatních, přece svůj úmysl provedou jen tehdy, budou-li zachovávat alespoň nějaký druh míru s těmi svými spolupovstalci či spoluspiklenci.

Proto i loupežníci chtějí mít se svými soudruhy mír, aby mohli rázněji a bezpečněji ohrožovat mír ostatních. Ale i když třeba jeden je takovým silákem a vůči spoluvinníkům je tak opatrný, že se žádnému soudruhu nesvěří, v záloze cihá samotěn a zdoláváje, které může, pobere přemoženým a ubitým kořist: s těmi, které zabít nemůže a před nimiž chce svoje počínání skryti, zachovává alespoň nějaké zdání míru. Avšak ve svém domově, s manželkou a dětmi i s jinými příbuznými, má-li tam jaké, snaží se vskutku vycházet pokojně; vždyť není pochyby, že ho těší, poslouchají-li ho na slovo. Není-li tomu totiž tak, propuká v hněv, sahá ke kázni a trestům, a je-li to nutno, přinutí svůj dům třeba řáděním k řádu a míru; cítí, že ten není možný, nebudou-li ostatní členové společné domácnosti poddáni nějaké hlavě, jíž je ve svém domě on. A kdyby dostal nabídku, že se mu poddá větší celek, obec nebo kmen, a že mu bude sloužit nejinak, než jak se mu podle jeho vůle mělo sloužit v jeho domě: neskrýval by se už v doupatěch jako loupežník, ale povýšil by se veřejně na krále, ačkoli by v něm trvala tatáž chtivost a zloba.

Všichni tedy touží žítí se svými v míru, když chtějí, aby žili po jejich. Vždyť i z těch, se kterými válčí, by nejraději udělali svoje příslušníky, podrobice je svému řádu a míru.

Ale představme si někoho, jak ho známe z básnických zpěvů a z pověstí a komu snad právě pro jeho nespolečenskou divokost říkali raději

poločlověk nežli člověk. Jeho královstvím byla hrozná a pustá sluj a jeho zloba byla tak zvláštní, že dostal jméno podle ní (řecky se totiž „zlý“ řeckne kakos, a tak se on jmenoval); neměl ženy, s níž by mile rozprávěl, neměl maličkých dětí, se kterými by si hrál, ani větších, kterým by rozkazoval; neměl přítele, s nímž by mohl pohovořit, ba ani s vlastním otcem Vulkánem, nad něhož byl šťastnějším alespoň o to, že sám takovou obludu nezplodil; nikomu nic nedával, naopak bral, komu mohl, co jen chtěl, kdykoliv mohl a jak jen se mu zachtělo. A přece v té své opuštěné jeskyni, ve které podle líčení „stále čerstvou krví teplala země“ (Verg. Aen. VIII. 195 n), nechtěl mít nic jiného nežli pokoj, aby ho nikdo neobtěžoval, klid, který by nebyl rušen žádným zásahem, ani strachem. Konečně toužil mít pokoj i se svým tělem, a pokud ho měl, potud mu bylo dobře. Ovládal přece a v poslušnosti udržoval svoje údy, a aby co nejrychleji přivedl k pokoji svou tělesnou schránku, kdykoli se mu z nedostatku bránila a z hladu se bouřila, hrozíc odloučit a odtrhnout duši od těla, loupil, vraždil, hlta, a ať byl jakkoli hrozný a divoký, přece si hrozně a divě zabezpečoval pokojný život a byt; a tudíž, kdyby byl chtěl i s jinými zachovával ten mír, který mu stačilo zachovávat ve svém doupěti a ve vlastní bytosti, neřikalo by se mu ani zlý ani obluda ani poločlověk. Snad také, jelikož jeho zevnějšek a jeho vydechování čoudu a ohně od něho lidskou společnost odpuzovalo, neřádl tak z touhy škodit, ale z nutnosti žít.

Ale řekněme, že on nikdy nežil, nebo – což jest pravděpodobnější – že nebyl takový, jak ho líčí básnické báchoroky; kdyby totiž nebyl nadmíru zostuzen Kakos, nebyl by dosti pochválen Herkules. Jak jsem tedy řekl, je lépe nevěřiti, že takový člověk či poločlověk vůbec žil; a nejinak je tomu s řadou básnických výmyslů. Vždyť i ty nejdivočejší šelmy, od nichž měl svou divokost – byl totiž nazván i divochem (Verg. Aen. VIII. 267) – zachovávají svůj druh za jakéhosi vzájemného míru, páří se, plodí a rodí, vychovávají a živí mláďata, ač jsou namnoze nedružné a samotářské – ne tedy jako ovce, jeleni, špačci a včely, ale jako lvi, lišky, orlové a sovy. Neboť která tygřice nebručí něžně na svoje tygřata, která se s nimi nemazlí pokojně a bez divokosti? Každý luňák, kořistník sebe osamělejší, najde si samičku, staví hnízdo, sedí na vejcích, krmí mláďata a zachovává se svou řekněme hospodyňkou ve svém domově co nejhlubší mír.

Oč více je jaksi zákony své přirozenosti člověk puzen k tomu, aby uzavřel společenství a vždycky zachovával mír s lidmi, co na něm jest, se všemi! když i zlí válčí kvůli míru pro svoje příslušníky, a kdyby mohli, učinili by jimi všechny, aby všichni a všechno plně sloužilo jedinému –

a jak to přijde, nežli že z lásky či z bázně souhlasně přejí jeho pokoji? Takto totiž nápodobí pýcha zvráceně Boha. Oškliví si totiž rovnost se svými soudruhy pod jeho vládou, ale své druhy chce ujařmit svou vládou vlastní místo něho. Nenávidí tedy spravedlivý mír Boží a miluje nespravedlivý mír vlastní. Nemůže však na žádný způsob nemilovat vůbec žádného pokoje. Není totiž v nikom neřesti tak protipřirozené, aby vyhladila i poslední stopy přirozenosti.

Kdo tedy dovede stavěti správné výše nežli špatné a zřízené nad zvrácené, ten vidí, že pokoj nespravedlivých ve srovnání s pokojem spravedlivých ani nezaslouží jména pokoj. Co je však zvrácené, musí rovněž býti po některé stránce či z některé části nebo v některém ohledu ve shodě s věcmi, mezi kterými jest nebo z nichž sestává; jinak by toho vůbec nebylo. Na př. někdo visí hlavou dolů; to je jistě převrácená tělesná poloha a obrácený pořádek údů, protože to, co podle přírody má být nahoře, je dole, a co má být dole, je nahoře; ta převrácenost poruší harmonii těla a proto je nepříjemná; nicméně duše je se svým tělem v dobrotě a stará se o jeho blaho, a proto má kdo cítit bolest; a jestliže jeho útrapy duši vypudí a ona odejde, tu dokud zůstávají údy pohromadě, neobejdou se ty pozůstatky bez jakési shody svých částí, a proto má ještě kdo viseti. A jestliže pozemské tělo tíhne k zemi a táhne se od svého závěsu, je přitahováno ke svému řádu a míru a hlasem své tíhy si jaksi žádá místa k odpočinku, a i když už je bez ducha a citu, přece se neodchyluje od svého přirozeného řádu a harmonie, ať už ji zachovává nebo je k ní puzeno. Napustí-li se totiž mrtvola přípravky, aby se její rysy neporušily a nerozpadly, ještě pořád pojí jedny údy s druhými jakýsi soulad, který celou jejich hmotu poutá na úsek země, přiměřený a proto pokojný. Není-li však tělo balsamováno, nýbrž ponecháno přirozenému procesu, je za rozvrátěných pachů, nepříjemných pro náš čich (to je totiž to, co při hnilobě vnímáme), tak dlouho jaksi v nepohodě, dokud se neshodne s živly světa a dokud se ponenáhlu a po částkách nevčlení do jejich souladu.

Na žádný způsob tím však neutrpí žádnou újmu zákony tohoto nejvyššího stvořitele a pořadatele, jenž řídí řád všehomíra. Vždyť i když se ze zdechliny většího živočicha vylíhnou živočichové drobní, slouží i ta nejmenší tělíčka zachování svých dušiček podle téhož stvořitelova zákona, a i když jsou masité části mrtvol pohlceny jinými živočichy, tu ať jsou odvěčeny kamkoliv a spojeny s čímkoliv a obráceny či změněny v cokoliv, všude naleznou tytéž zákony, ovládající všecko a uvádějící pro blaho každého smrtelného druhu prvky navzájem sobě přiměřené v mír.

13. O vesmírném míru, který nemůže být žádnými poruchami vyšinut z přirozeného zákona, an řízením spravedlivého soudce dojde každý toho místa, jehož si svou vůlí zasloužil.

Mír těla jest tedy spořádaný poměr jeho částí; mír nerozumné duše je spořádané ukojení žádostí; mír duše rozumné je spořádaný soulad poznání a jednání; mírem těla a duše je spořádaný život a blaho živého tvora; mír smrtelného člověka s Bohem spočívá ve spořádané poslušnosti ve víře pod věčným zákonem; mír mezi lidmi je spořádaná svornost; mírem domácnosti je spořádaná svornost spolubydlících v otázce příkazů i poslušnosti; mírem obce je spořádaná svornost občanů v otázce vlády i poslušnosti; mírem obce nebeské je dokonale spořádané a velesvorné společenství v požívání Boha i sebe navzájem v Bohu; mírem všehomíra jest pokoj řádu. Řád jest uspořádání věcí stejných i nestejných, každé na svém místě. Proto nešťastní, jelikož pokud jsou nešťastní, potud zajisté míru nemají, postrádají sice pokoje řádu, v němž by nebylo ničeho rušivého; protože jsou však nešťastní po zásluze a právem, nemohou ani v tom svém neštěstí býti mimo řád; nejsou sice s blaženými spojeni, ale přesto jsou od nich odloučeni zákonem řádu. A pokud jsou uchráněni otřesu, přizpůsobují se s jakousi úměrností svému prostředí; tudíž je v nich jakýsi pokoj řádu a v důsledku toho v nich jest jakýsi mír. Jsou však nešťastní proto, že i když díky jakési bezpečnosti nepocítují bolesti, přece nejsou tam, kde by měli být skutečně bezpeční a bez bolesti; jsou však ještě nešťastnější, nemají-li mír s tím zákonem, který řídí přirozený řád. Jestliže však bolest cítí, tu pokud ji cítí, potud byl jejich mír porušen; dosud v nich však trvá mír po té stránce, po které je netrýzní bolest a po které sám celek nebere za své.

Tedy zrovna jako existuje nějaký život bez bolesti, kdežto bolest bez nějakého života možná není: tak existuje i nějaký mír bez boje, kdežto boj bez nějakého míru býti nemůže – ne potud, pokud jest bojem, ale pokud je veden těmi nebo mezi těmi, kteří jsou nějakými podstatami; těmi by na žádný způsob nebyli, kdyby netrvali v jakémisi míru.

Proto podstata, ve které žádného zla není nebo ve které dokonce žádného zla býti nemůže, existuje; zato podstata, ve které by nebylo žádného dobra, býti nemůže. Proto není zlem ani bytost ďáblova, pokud jest bytostí, nýbrž zlou ji učinila jeho zvrácenost. Proto v pravdě nevytrval (Jan 8,44), ale soudu pravdy neušel; v pokoji řádu nezůstal, ale moci pořadatele přesto neunikl. Boží dobro, které má ve své přirozenosti, ho ne-

zachraňuje před Boží spravedlností, která ho určuje trestu; Bůh tu však nestíhá dobro, které stvořil, ale zlo, které spáchal on. Neodnímá mu totiž všecko, čím jeho bytost obdařil, nýbrž něco odnímá a něco ponechává, aby měl kdo cítit bolest nad tím, co bylo odňato.

I sama bolest je svědectvím o odňatém dobru i o dobru ponechaném. Kdyby totiž jedno dobro nezůstalo, nemohlo by trpět pro dobro ztracené. Kdo totiž hřeší, je ještě horší, těší-li se z porušení spravedlnosti; kdo se však mučí, nevzejde-li mu z toho žádné dobro, pociťuje bolest nad porušením blaha. A protože obojí, i spravedlnost i blaho, je dobrem a protože nad ztrátou dobra se má cítit bolest, nikoli radost (pokud to není vyváženo větším dobrem; spravedlnost duše je pak lepší nežli tělesné zdraví): je opravdu přiměřenější, cítí-li nespravedlivý bolest jsa trestán, než cítí-li radost při hříchu. Tedy zrovna jako radost nad opuštěním dobra v hříchu je svědkyní zlé vůle, tak je bolest nad ztrátou dobra v trestu svědkyní dobré přirozenosti. Kdo se totiž trápí pro ztrátu pokoje své přirozenosti, trápí se nad tím díky jakýmsi zbytkům pokoje, které působí, že přirozenost sobě přeje. Tak je tomu však po právu při pekelném trestu, aby nespravedliví a bezbožní v mukách želeli ztráty přirozených darů, cítíce, že jim je odňal velespravedlivý Bůh, kterým opovrhli, když byl dobrotivým dárce.

Tedy Bůh, velemoudrý stvořitel a nejvýše spravedlivý pořadatel všech bytostí, který stvořil lidské pokolení jako největší okrasu země, dal lidem některá dobra, přiměřená tomuto životu, t. j. časný pokoj, spočívající úměrně tomuto kratičkému smrtelnému žití právě ve zdraví a celosti a svého druhu pospolitosti, jakož i všecko, čeho je k zachování nebo znovunabytí tohoto míru zapotřebí (jako to, co se vhodně a přiměřeně nabízí smyslům: světlo, zvuk, vzduch k dýchání, voda k pití a všecko, co je vhodné k živění, šacení, ošetření i okrášení těla); dal jim je však s tou spravedlivou podmínkou, že každý smrtelník, jenž bude takových statků, sloužících pokoji smrtelníků, užívati správně, obdrží statky větší a lepší, totiž právě pokoj nesmrtelnosti a jej provázející slávu a čest ve věčném životě, aby požíval Boha a v Bohu i bližního - kdežto kdo jich bude užívati špatně, těch větších statků neobdrží a o tyto přijde.

14. O pozemském i nebeském řádu a zákonu, ve kterém se i panováním pečuje o lidskou společnost, již se i pečováním slouží.

Tedy ovocem veškerého užívání časných věcí je v pozemské obci pozemský mír, kdežto v obci nebeské je jeho plodem věčný pokoj. Proto, kdy-

bychom byli nerozumnými živočichy, netoužili bychom po ničem jiném než po uspořádaném poměru tělesných částí a po ukojení žádostí, tedy po ničem, kromě pokoje těla a zásobě požitků, aby mír tělesný umožňoval mír duševní. Chybí-li totiž tělesný mír, je znemožněn i mír nerozumné duše, protože ona nemůže dojít ukojení žádostí. Zato obojí společně napomáhá tomu míru, který navzájem panuje mezi tělem a duší, t. j. míru, jenž spočívá ve spořádanosti života a zdraví. Zrovna jako totiž zvířata, vyhýbajíce se bolesti, ukazují svou lásku k tělesnému pokoji, a jdouce za rozkoší, aby ukojila potřeby svých pudů, ukazují lásku k pokoji duševnímu: tak také, vyhýbajíce se smrti, ukazují s dostatek svou velikou lásku k pokoji, v němž jsou navzájem sdruženy duše a tělo.

Ale protože v člověku je duše rozumná, podřizuje to vše, co má společného se zvířaty, pokoji rozumné duše, aby svou mysl k něčemu upjal a tomu úměrně něco konal, aby tak došel uspořádaného souladu poznání a jednání, který jsme už označili za mír rozumné duše. Neboť ani bolest ho nesmí srazit, ani touha ho nesmí zmásti a smrt rozrušit v tomto chtění tak dalece, aby nechtěl něco užitečného poznávat a podle toho poznání upravit svůj život a mravy. Ale aby v té snaze poznávat nezašel díky chabosti lidského důmyslu v nějaký zhoubný blud, má zapotřebí božského naučení, jehož by mohl s jistotou poslouchat, i pomoci, aby mohl poslouchati svobodně. A jelikož, dokud jest v tomto smrtelném těle, dlí v cizině od Pána, žije ve víře, nikoli v patření (2 Kor. 5,6 n); a proto všechny pokoj, jak tělesný, tak duševní, jakož i společný mír těla a duše odnáší k tomu míru, který má smrtelný člověk s nesmrtelným Bohem, aby v něm byla spořádaná poslušnost ve víře pod věčným zákonem.

Konečně, protože božský Mistr učí dvěma největším příkázáním, t. j. lásce k Bohu a lásce k bližnímu, příkázáním, v nichž člověk nalézá tři předměty lásky, totiž Boha, svou vlastní osobu a bližního, a protože ten, kdo miluje Boha, v lásce k sobě nebloudí: plyne z toho, že k lásce k Bohu má vésti i svého bližního, jehož má přikázáno milovat jako sám sebe (tak má vésti svou ženu, své děti i domácí i ostatní lidi, které může), a že si má přátí téhož vedení od bližního, potřebuje-li toho snad; a takto bude smířen, co na něm jest, s každým člověkem tím lidským mírem, jenž spočívá v spořádané svornosti, jejíž řád velí předně nikomu neškodit a za druhé také pomáhat, komu lze.

Především tedy pečuje o svoje drahé; o ně se totiž může starat pohodlněji a snadněji, ať už po přírodním řádu či po řádu lidské společnosti. Proto praví apoštol: „Nestará-li se kdo o svoje a hlavně o svoje domácí,

zapírá víru a jest horší než nevěřící“ (1 Tim. 5,8). To je také pramenem domácího míru, t. j. spořádané svornosti spolubydlících v otázce příkazů i poslušnosti. Prikazují totiž ti, kteří se starají, na př. muž ženě, rodiče dětem, páni služebníkům; poslouchají pak ti, o které se pečuje, na př. ženy mužů, děti rodičů, služebníci pánů. Ale v domácnosti muže spravedlivého, žijícího z víry (Hab. 2,4) a dlícího dosud v cizině od té nebeské obce, slouží i ti, kdo rozkazují, a to těm, kterým na pohled rozkazují. Nedávají totiž rozkazů z panovačnosti, ale z povinné péče, a nerozkazují z panské vypínavosti, ale z milosrdné starostlivosti.

15. O přirozené svobodě a o otroctví, jehož první příčinou jest hřích, protože člověk zlé vůle, i když není nevolníkem druhého člověka, je otrokem vlastního chťiče.

Tak velí přirozený řád, tak stvořil Bůh člověka. Dí totiž: „Ať panuje nad rybami mořskými i ptáky nebeskými a nade všemi plazy, kteří se plazí po zemi“ (Gen. 1,26). Stvořiv ho rozumným, chtěl, aby panoval pouze nad tvory nerozumnými, ne aby člověk panoval nad člověkem, nýbrž nad dobytčetem. Proto se první spravedlivci stali pastýři bravu, nikoli králi nad lidmi, aby Bůh i takto naznačil, čeho žádá řád stvoření a k čemu nutí hříšné provinění.

Vyrozumívá se totiž, že otrocký stav byl právem uvalen na hříšníka. Proto v Písmech nečteme nikde o žádném otroku, až teprve spravedlivý Noe za trest takto nazval svého syna za jeho hřích (Gen. 9,25). Tohoto jména si tedy zasloužila vina, nikoliv přirozenost. Latinské slovo „servus“ (otrok) pochází prý od toho, že vítězové zachraňovali („servare“) ty, které mohli po válečném právu usmrtit, a dělali si z nich otroky; ale ani to není bez souvislosti s hříchem. Neboť i když se vede válka spravedlivá, bojuje se na druhé straně za hřích; a každé vítězství, jehož se dostává i zlým, pokořuje ve službách Boží spravedlnosti poražené, hojíc nebo trestajíc jejich hříchy. Dosvědčuje to muž Boží Daniel, když se v zajetí vyznává Bohu ze svých hříchů i z hříchů svého národa a dotvrzuje ve zbožné lítosti, že to je příčinou toho zajetí (Dan. 9,5 nn.).

Je tedy hřích první příčinou otroctví, ve kterém je člověk poddán člověku v poutech vázanosti; to se děje jenom na základě Božího soudu, na němž není nespravedlnosti a jenž dovede viny vinníků stíhati rozmanitými tresty. Jak však praví nebeský Pán, „každý, kdo páše hřích, jest otrok hříchu“ (Jan 8,34); proto sice mnoho zbožných lidí slouží pánům

nespravedlivým, ale přece ne svobodným; „kým je totiž kdo přemožen, tomu jest i dán za otroka“ (2 Petr 2,19). A sloužit člověku je jistě menším neštěstím než sloužit chťiči, protože - abych pomlčel o ostatním - pomstychtivost plní lidská srdce nejkrutějším panstvím. Leč zrovna jako podle řádu pokoje, ve kterém jsou jedni poddáni druhým, prospívá sloužícím pokora, tak zase panujícím škodí pýcha. Zato od přírody, jak Bůh člověka původně stvořil, není žádného otroka člověka nebo hříchu.

Avšak i otroctví, jež je trestem, podléhá tomu zákonu, jenž velí přirozený řád zachovat a zapovídá ho rušit; neboť kdyby se nebylo jednalo proti tomu zákonu, nemělo by otroctví co stíhat a trestat. Proto i apoštol napomíná služebníky, aby byli svým pánům poddáni a aby jim ze srdce a upřímně sloužili (Ef. 6,5); to aby - nemohou-li od pánů získati svobodu - učinili si jaksi svoje otroctví sami svobodným, sloužíce jim ve věrné oddanosti a ne ve lstivém strachu - dokud nepomine nespravedlnost, dokud nevezme za své všechna lidská vlada i moc a dokud nebude Bůh vším ve všem (1 Kor. 15,24; 28).

16. Kdy je vláda oprávněna.

Proto naši spravedliví patriarchové udržovali pokoj ve svém domě tím způsobem, že stran těchto časných statků činili sice rozdíl mezi údělem synů a postavením otroků, ale zato k uctívání Boha, v němž doufáme ve statky věčné, vedli všechny členy své domácnosti s touze laskavou péčí. To je příkazem přirozeného řádu, ba název „hlava rodiny“ má právě tady svůj původ a je užíván teď tak obecně, že i nespravedliví panovníci se rádi dávají nazývat hlavami. Ale ti, kteří jsou skutečnými hlavami rodiny, starají se otcovsky o to, aby všichni jejich domácí příslušníci uctívali a vysloužili si Boha; touží totiž a přejí si přijíti do domu nebeského, kde už nebude povinnosti vládnouti smrtelníkům, protože tam nebude povinnosti pečovat o šťastné - už nesmrtelné; a dokud se tam nedostanou, měli by spíše hospodáři pocítovat jako břemeno vládu než otroci službu.

Jestliže se však někdo v domě svou neposlušností domácím řádu protiví, je kárán buďto slovem nebo bitím či jakýmkoli jiným spravedlivým a dovoleným trestem, nakolik to lidská společnost dovoluje, a to v zájmu toho trestaného, aby byl včleněn v řád, z něhož vybočil. Neboť zrovna jako není dobročinný ten, který svou ochotou způsobí, že je ztraceno větší dobro, tak není také nevinný ten člověk, který z ohleduplnosti nechá druhého upadnout ve větší zlo. Kdo tedy má zůstat bez viny, ten ne-

jen nesmí nikomu způsobit nic zlého, ale musí také druhého od hříchu zdržovati nebo hřích trestati, aby se buďto ten trestaný trpkou zkušeností polepšil nebo aby byl pro jiné odstrašujícím příkladem.

Protože tedy lidská domácnost má býti základem nebo složkou obce a protože každý základ musí být zaměřen k nějakému cíli svého druhu a každá složka k celku, jehož je součástí: plyne z toho dosti jasně, že domácí řád má být nacílen na řád obecný, t. j. že spořádaná svornost spolebydlících ve věci příkazů i poslušnosti se má odnášet ke spořádané svornosti spoluobčanů stran vlády i poslušnosti. Následkem toho má hlava rodiny dávat příkazy po vzoru zákona obce a má jimi svůj dům řídit tak, aby byl v souladu s řádem obce.

17. V čem se nebeské společenství s pozemskou obcí pokojně shoduje a v čem s ní nesouhlasí.

Ale domácnost lidí, kteří nežijí z víry, kráčí za mírem pozemským, jenž provází statky a výhody tohoto časného života; zato domácnost lidí, kteří žijí z víry, vzhlíží k věčným zaslíbením pro život budoucí, kdežto statků pozemských a časných užívá jako cizinka, nedávajíc se jimi upoutat a odvrátit od svého cíle, Boha, ale opírajíc se o ně, aby lehčeji nesla a co nejméně zvýšila břemeno porušitelného těla, jež zatěžuje duši (Moudr. 9,15).

Proto obojí druh lidí a ta i ona domácnost užívá potřeb tohoto smrtelného života společně; ale každá má při jejich užívání svůj vlastní cíl, značně odchylný. Tak také pozemská obec, která nežije z víry, touží po míru pozemském a svornost občanů ve vládě i poslušnosti naciluje k tomu, aby mezi nimi byla jakási shoda vůle v otázce potřeb smrtelného života. Naproti tomu obec nebeská či spíše ta její část, která v této smrtelnosti je cizinkou a žije z víry, potřebuje požívati i tohoto míru, dokud nepomine ta smrtelnost, pro niž je tohoto míru zapotřebí; proto také dokud tráví svůj život v cizině u obce pozemské jako v zajetí, majíc slíbeno vykoupění a obdrževši jako záruku duchovní milost, neváhá poslouchati zákonů pozemské obce, jež spravují potřeby smrtelného života, a to proto, aby - protože ten smrtelný stav je oběma obcím společný - byla ve věcech, k němu se vztahujících, mezi nimi zachována svornost.

Avšak pozemská obec měla některé filosofy, které božská nauka zavrhuje a kteří se dali svými domněnkami nebo démony svést k víře, že lidstvo se musí ucházet o přízeň mnoha bohů, jejichž řečneme pravomoci podléhají rozmanité předměty, jednomu tělo, druhému duch, a co se těla

týče, jednomu hlava, druhému šije atd., každému něco jiného; podobně co se týče ducha, jednomu nadání, druhému vzdělání, třetímu vášeň, čtvrtému chtíč, a pokud jde o životní potřeby, jednomu dobytek, druhému obilí, třetímu víno, čtvrtému olej, jinému lesy, jinému peníze, jinému plavba, jinému války a vítězství, jinému manželství, jinému porody a plodnost a podobně z ostatních věcí každá jinému. Zato obec nebeská věděla, že má být uctíván jenom jeden pravý Bůh, a nahlížela ve zbožné víře, že se má výhradně jemu sloužit tou službou, která se řecky jmenuje *λατρεία* a náleží jenom Bohu. Tak došlo k tomu, že náboženské zákony nemohla mít s pozemskou obcí společné, že měla za nezbytno kvůli nim s ní nesouhlasiti a lidem jiného smýšlení být solí v očích a vystaviti se jejich hněvu i zášti a urputnému pronásledování - ledaže snad odrážela nevoli protivníků někdy svou obávanou mnohostí a vždycky Božím přispěním.

Tedy tato nebeská obec, dokud dlí jako cizinka na zemi, volá k sobě občany ze všech národů a shromažďuje cizineckou obec všech jazyků, ne dbajíc toho, co je odchylného v jejich mravech, zákonech a zřízeních, jimiž je pozemský mír zjednáván nebo udržován, nerušíc a neničíc z nich nic, ba dokonce chráníc a zachovávajíc to, co směřuje - byť i u různých národů různým způsobem - k jednomu a témuž cíli, pozemskému míru, pokud to nepřekáží náboženství, jež učí účtět k jedinému nejvyššímu a pravému Bohu. Používá tedy i tato nebeská obec na tomto svém putování pozemského míru, a pokud je to možno bez úhony víry a náboženství, ostříhá a přeje si ve věci přirozených lidských potřeb souladu lidských vůlí a naciluje tento pozemský mír na mír nebeský, který je skutečně mírem takovým, že - alespoň pro rozumného tvora - má být jen on pokládán i označován za mír, totiž za dokonale uspořádané a velevsorné společenství v požívání Boha a v Bohu sebe navzájem - cíl, u něhož nebude život už smrtelným, ale prostě a jistě životným, a tělo nebude tělem živočišným, které porušujíc se zatěžuje duši, nýbrž duchovním, nemajíc žádného nedostatku a jsouc po všech stránkách poddáno vůli. Dokud Boží obec tady ve víře putuje, má tento mír a z této víry spravedlivě žije, nacilujíc na dosažení onoho míru každý dobrý skutek, který vykoná vůči Bohu i bližnímu, protože život obce je jistě životem spopolitým.

18. Jak se nejistota nové akademie liší od jistoty křesťanské víry.

Co se pak týče toho rozdílu, jež Varro přejal od novoakademiků, pro které je všecko nejisté: zavrhuje Boží obec takovou pochybovačnost jako nesmysl.